

Tutuklu Ruh Sağlığında Psikolojik Dayanıklılığın Rolü ve İlişkili Faktörler

The Role of Psychological Resilience in Inmate Mental Health and Associated Factors

Zübeyit GÜN*

Öne Çıkanlar:

- Ceza infaz kurumu öncesi, sırası ve sonrası psikolojik dayanıklılık incelenmiştir.
- Dayanıklılık, tutukluların stres ve travma ile başa çıkma yöntemlerini sağlar.
- Derleme, dayanıklılığı ceza infaz kurumu koşulları, sosyodemografik faktörler ve suç türleri ile ilişkilendirmiştir.
- Dayanıklılığı artırmaya yönelik programlar, rehabilitasyon ve topluma entegrasyonu destekleyecektir.

Öz: Bu derleme, ruh sağlığının önemli bir bileşeni olan psikolojik dayanıklılığı, suç işlemeye giden süreçte, ceza infaz kurumu sürecinde ve ceza infaz kurumu sonrası topluma yeniden uyum sürecinde olacak şekilde tutuklular özelinde ele almakta ve tutukluların dayanıklılık düzeylerinin çeşitli faktörler ile ilişkisini kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Psikolojik dayanıklılık, bireylerin stres, travma ve zorlayıcı yaşam koşullarıyla başa çıkma kapasitelerini ifade eden, disiplinler arası bir kavram olup, dinamik ve çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla, bu derlemede kavramın karmaşıklığı göz önünde bulundurularak, ceza infaz kurumu öncesi, sırası ve sonrasındaki süreçler kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir. Böylece gelecek araştırma, program ve müdahalelere rehberlik yapmak da amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, dayanıklılığın kavramsallaştırılmasına yönelik girişimler detaylandırıldıktan sonra, çeşitli veri tabanları ve dizinlerden faydalanarak, ceza infaz kurumu koşullarının zorlayıcı doğası, sosyodemografik özellikler, işlenen suç türü, baş etme stratejileri ve sosyal destek ile ilişkisini ele alan çalışmalar incelenmiştir. Bunu takiben, tutukluların dayanıklılık düzeylerini artırma ve ceza infaz kurumu sonrası yeniden uyumu desteklemeye yönelik özelleştirilmiş müdahale ve rehabilitasyon programlarının geliştirilmesine yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tutuklu Ruh Sağlığı, Psikolojik Dayanıklılık, Baş etme, Sosyal Destek, Ceza infaz kurumu Koşulları

Highlights:

- Psychological resilience is explored across stages of crime, imprisonment, and reintegration.
- Resilience helps prisoners manage stress and trauma during and after incarceration.
- The review connects resilience with prison conditions, sociodemographic factors, and crime types.
- Programs designed to boost resilience are key to rehabilitation and reintegration efforts.

Abstract: This review article comprehensively examines the levels of psychological resilience—a critical

* Psikolog Dr., İzmir, gunzubeyit@yahoo.com. ORCID: 0000-0003-2106-1796

component of mental health for prisoners—across the stages of criminal behavior, incarceration, and post-release reintegration into society and explores its relationship with a variety of factors. Psychological resilience is an interdisciplinary concept that represents the capacity of individuals to cope with stress, trauma, and adverse life circumstances, characterized by its dynamic and multifaceted nature. This review considers the complexity of this construct by evaluating the processes before, during, and after incarceration, aiming to guide future research, programs, and interventions. In this context, after detailing the attempts to conceptualize resilience, studies examining its relationship with the challenging nature of prison conditions, sociodemographic characteristics, type of crime committed, coping strategies, and social support were reviewed, utilizing various databases and indexes. Subsequently, tailored intervention and rehabilitation programs are proposed to enhance resilience levels among inmates and support their successful reintegration into society after incarceration.

Keywords: Inmate Mental Health, Psychological Resilience, Coping, Social Support, Prison Environment

Summary: The relationship between criminal behavior and mental health is well-documented, with incarcerated populations showing significantly higher rates of psychological disorders than the general public. The prison environment, characterized by traumatic experiences, exacerbates mental health problems. Inmates face numerous challenges, navigating both the demands of imprisonment and societal expectations of rehabilitation. Psychological resilience, the ability to cope with stress, plays a pivotal role in how inmates handle these challenges. It refers to an individual's capacity to adapt in the face of adversity, managing stress and overcoming difficulties while maintaining psychological well-being. In light of this, interventions focused on reducing criminal behavior and recidivism should prioritize mental health, particularly through the lens of resilience.

This review aims to contribute to the existing literature by examining the role of psychological resilience in inmates' mental health and its correlation with coping strategies and social support. A comprehensive search was carried out across multiple databases, including APA PsycNet, JSTOR, Google Scholar, ScienceDirect, and Ulusal Tez Merkezi (National Thesis Center). The goal was to identify studies, reviews, dissertations, and doctoral theses examining the mental health of inmates before, during, and after incarceration, both in Turkey and globally. The review focused on the relationship between psychological resilience, sociodemographic factors, crime types, prison conditions, coping strategies, and social support.

The findings indicate that prisoners with higher resilience levels cope more effectively with the stresses of prison life, exhibiting fewer psychological symptoms such as depression and anxiety. In contrast, inmates with lower resilience face greater challenges and are more prone to mental health issues. Moreover, the research shows that factors like sociodemographic background, such as age and socioeconomic status, significantly affect resilience. For instance, younger inmates and those with lower socioeconomic status tend to have lower resilience levels. These findings highlight the need for a multidimensional approach to psychological resilience that considers not just the prison environment, but also pre-incarceration experiences and post-release challenges.

Additionally, resilience is closely tied to coping strategies and social support networks. Inmates who possess strong social support, either from family or within the prison community, tend to exhibit higher resilience. Studies emphasize that developing effective coping strategies, such as problem-solving skills and stress management techniques, can significantly enhance resilience among prisoners. In this context, interventions that target the enhancement of these skills are critical for fostering psychological well-being and reducing the likelihood of recidivism.

Furthermore, programs aimed at improving social support within prisons can have a positive impact on resilience. For example, prisons that facilitate family visits or offer group therapy sessions create an environment that supports emotional and social well-being. These programs help mitigate the feelings of isolation and deprivation that often accompany imprisonment, thus contributing to the overall resilience of inmates. Research indicates that targeted interventions, such as psychosocial support programs in more restrictive prison environments and encouraging social interactions in more flexible settings, can greatly improve the mental health outcomes of prisoners.

Lastly, the post-release phase is equally crucial in maintaining the resilience developed during incarceration. Long-term support programs that focus on coping strategies and social reintegration are essential for preventing recidivism and ensuring a successful return to society. Such programs, including follow-up counseling and community-based rehabilitation, provide the necessary support for ex-prisoners to apply the resilience and coping skills they have acquired, helping them avoid reoffending.

In conclusion, psychological resilience is a vital component of mental health for prisoners, influencing their ability to cope with the challenges of incarceration and reintegration. This review highlights the importance of resilience-focused interventions, coping strategies, and social support systems in improving inmate outcomes and reducing recidivism. Future research and programs should continue to explore the role of resilience across all stages of incarceration, ensuring that mental health remains a priority in the rehabilitation and reintegration of inmates.

Giriş

Dayanıklılık kavramının kökenleri çok eski çağlara dayandırılabilir. Nitekim Eski Yunan felsefesi ve Doğu bilgelik öğretileri, zorluklara karşı direnme yeteneğinin insan doğasının temel bir parçası olduğunu vurgulamıştır. Örneğin, Stoacılık, bireylerin dış koşullara rağmen içsel bir denge ve direnç geliştirebileceğini savunur ve bu görüşte, acı ve zorluklar, insanın içsel erdemlerini geliştirmesi için bir fırsat olarak görülür (Sellars 2006). Benzer şekilde, Doğu bilgelik öğretilerinde, özellikle Budizm ve Taoizm gibi düşünce sistemlerinde, zorluklara karşı direnç göstermek, ruhsal gelişimin ve bilgelik kazanmanın bir yolu olarak ele alınır. Budist öğretilerde, "Dukkha" olarak adlandırılan yaşamın kaçınılmaz acıları, bireylerin bu acılar karşısında nasıl bir bilinçli farkındalık ve kabul geliştirebileceğini öğretir (Dalai Lama & Cutler 2003). Taoist düşüncede ise, "Wu Wei" olarak bilinen kavram, olaylara akışa direnç göstermeden uyum sağlama ve doğanın döngüleri ile ahenk içinde yaşama pratiğini ifade eder ve bunun, bireyin dışsal zorluklar karşısında içsel bir esneklik ve dayanıklılık geliştirmesini sağlayacağı düşünülür (Laozi 2001).

Modern psikolojik dayanıklılık kavramı, bu tarihsel öğretilerin modern bir yansıması olarak da değerlendirilebilir. Güncel psikolojik dayanıklılık kavramının gelişimi sıklıkla dört dalga hâlinde ele alınmaktadır ve her dalga, bir miktar farklı bir kavramsallaştırmaya giderek, farklı işlevler tanımlar öne sürmüştür. (Franczak 2023). Bu dalgaların ilki 20. yüzyılın başlarındaki psikopatoloji odaklı yaklaşıma paralel olacak şekilde, risk altındaki çocuklar arası gelişimsel farklılıkları tespit etmeye yönelik çalışmaları içermiştir. İlk dalga araştırmalarda dayanıklılık bir *treit* veya *treit* dizisi olarak ele alınmış ve bunu sağlayan özellikler tespit edilmeye çalışılmıştır (Distelberg *et al.* 2015; Patterson 2002; Walsh 2016). Örneğin, Garmezy (1971), şizofreni hastası ebeveynlerin çocuklarının bir kısmının görece az psikolojik sorun geliştirdiğini ortaya koymuş ve kişilerin doğuştan sahip olduğu bazı koruyucu faktörlerin varlığına işaret etmiştir.

Rutter (1987) ise çevresel ve bireysel faktörlerin dayanıklılığı nasıl etkilediğini araştırmış ve dayanıklılığı dinamik bir süreç olarak ele almıştır. Böylece dayanıklılık, yalnızca bireysel bir özellik olarak değil, çevresel faktörlerle etkileşim içinde gelişen, dinamik bir süreç olarak ele alınmaya başlanmıştır ve ikinci dalga araştırmalar, dayanıklılığı etkileyen süreçler, stres kaynakları, bağlanma, kaynaklar ve sosyal destek üzerinde durmuştur (Franczak 2023; Lipsitt & Demick 2012). Örneğin, Bronfenbrenner'in (1979) ekolojik sistemler teorisinde, bireyin içinde bulunduğu mikro ve makro düzeydeki çevresel faktörlerin dayanıklılık üzerindeki etkisi vurgulanmıştır. Masten (2001) ise, "ordinary magic" (sıradan sihir) kavramıyla, dayanıklılığın aslında insanın normal uyum süreçlerinin bir parçası olduğunu öne sürmüştür (Masten 2001). Üçüncü dalga araştırmalar ise önleme ve müdahale programlarına odaklanarak, dayanıklılığı

artıracak koruyucu faktörlere yönelmiştir (Franczak 2023; Lipsitt & Demick 2012). 4. ve son dalga araştırmalar ise birey bazındaki dayanıklılığı, aile, okul, iş yeri gibi çoklu sistemlere uyarlamaya başlamıştır (Maurović *et al.* 2020; Ungar 2012).

Günümüzde, birey bazındaki araştırmalar, biyopsikososyal modeli temel alarak, nörobilimsel ve epigenetik çalışmaları da içerir olmuştur (Cicchetti 2010). Dahası pozitif psikolojinin yükselişiyle dayanıklılık, sadece olumsuz koşullarla başa çıkma olarak değil, bu koşullardan büyüme ve gelişme fırsatları yaratma olarak da ele alınmaya başlamış ve insanların travmatik yaşantılara uyum göstermek için kullandığı sayısız bireysel ve sosyal kaynaktan biri olarak ön plana çıkmıştır. Psikolojik dayanıklılık, günümüzde önem verilen diğer kavramlardan olan güvenli bağlanma, öz saygı, öz kabul, baş etme stratejileri ve sosyal destekle yüksek oranda ilişkili bulunmuştur (Sygit-Kowalkowska 2017; Al Issa 2020; Skowronski & Talik 2023).

Psikolojik dayanıklılığın, güncel çalışmalarda yer verilen tanımları incelediğinde, çeşitlilik ortaya çıkmaktadır. Örneğin, psikolojik dayanıklılığın, bireylerin büyük değişiklik, olumsuzluk ve risklerle başarılı bir şekilde baş etme kapasitesi (Lee & Cranford 2008; (Choi & Kim 2001; Dyer & McGuinness 1996; Wagnild & Young 1993); bireylerin hayattaki zorluklar karşısında esnek olabilmesi ve karşılaşılan zorluklarla kendini geliştirebilmesi (Mowbray 2011); çevre, yaşam ve çeşitli insani bağlamlarla etkileşim içinde olan dinamik bir yapı olduğu gibi tanımlarla karşılaşmak mümkündür (Coutu 2002). Psikolojik dayanıklılığın çok sayıdaki tanımlarının altı özelliğe vurguları bakımından ortaklaştıkları görülmüştür (Eminağaoğlu 2006; Yağbasanlar & Öncü 2018). Buna göre, dayanıklılık, bireylerin belirli özellikleriyle geniş çevreleri arasında karmaşık ve karşılıklı bir uyumdur; başa çıkma yeteneği ve stres arasındaki dengeden oluşur; dinamik ve yaşam bağlamına dayalıdır; gelişimseldir, başarılı olma bireyin yeteneklerini güçlendirir; yaşam geçişlerinde en önemli faktördür; risk faktörleri ve koruyucu faktörler, psikolojik dayanıklılığı etkiler. Psikolojik dayanıklılık için sözü edilen risk faktörleri, olumsuz yaşantılara maruz kalan bireylerin etkili başa çıkma becerisi göstermesini engelleyen ve uyum problemlerinin ortaya çıkma olasılığını arttıran bireysel, ailesel ve çevresel özelliklerdir (Ergün Başak 2012; Yağbasanlar & Öncü 2018). Zamanla değişebilen psikolojik dayanıklılık; risk faktörlerinin bireyler için psikolojik ve biyolojik açıdan olumsuz sonuçlar doğurma olasılığını azaltan ve kişi ve çevresine ait olan koruyucu faktörlerle gelişebilir (Ergün Başak 2012; Haase 2004; Harter 2000; Masten 2004; Palmer 1997; Rew *et al.* 2001).

Psikolojik dayanıklılığı açıklamaya çalışan çok sayıda tanımın özeti, dayanıklılığın öne çıkan sonuçlarının, yüksek risk maruziyetine rağmen toparlanabilme ve beklenenden iyi sonuç gösterme, baskı ve stres altında işlevselliği sürdürebilme, zorlu ve olumsuz koşullara uyum gösterebilme ve travmatik yaşantıların üstesinden gelebilme olduğuna işaret eder (Bögemann 2023; Chmitorz *et al.* 2018; Cohn & Fredrickson 2009; Fraser *et al.* 1999; Masten 1994; Masten *et al.* 1990; Southwick *et al.* 2014). Nitekim çok sayıda çalışma, psikolojik dayanıklılığın yukarıda bahsedilen etkileri olduğunu destekler bulgulara ulaşmıştır. Örneğin, Sağ'ın (2016) toplam 231 yetişkin ile yürüttüğü çalışmada psikolojik dayanıklılığın bilişsel risk faktörleri ve psikopatoloji arasında kısmi bir tampon işlevi gördüğü ve dayanıklılığın, bilişsel koruyucu faktörlerle ruh sağlığını korumada etkili olduğunu belirlemiştir. Benzer şekilde Erarslan (2014), toplam 610 üniversite öğrencisiyle yürüttüğü çalışmada, psikolojik dayanıklılığın pozitif bilişler aracılığıyla yaşam doyumunu artırıp depresif belirtileri azalttığını ve benlik saygısı, pozitif dünya görüşü ve umudun, bu ilişkide aracı rol üstlendiğini belirlemiştir. Bu bulguları destekler şekilde, Moray'ın (2019) çalışmasında, depresif belirtileri olmayan grubun psikolojik dayanıklılığının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde, Perişan'ın (2018) 445 yetişkin ile gerçekleştirdiği çalışmada da psikolojik dayanıklılık ve anksiyetenin ilişkili olduğu görülmüştür.

Aynı şekilde, Açıkgöz'ün (2019), psikiyatrik tanı almış ve almamış toplam 254 kişiyle yaptığı çalışmada, depresyon, yaygın anksiyete veya panik bozukluk tanısı almamış kişilerin, psikolojik dayanıklılığının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Damran Akyıldırım'ın (2017) toplam 148 üniversite öğrencisiyle yürüttüğü çalışmasında ise psikiyatrik tedavi ve ilaç kullanımı olanların psikolojik dayanıklılığının daha düşük olduğu belirlenmiştir. Varıcıer'in (2019) 365 kişiyle yürüttüğü çalışmada, psikolojik destek almamış kişilerin psikolojik dayanıklılığının daha yüksek olduğu görülmüştür. Güneş ve Sakarya (2011), Van Depremini yaşamış 34 kişi ile depremden bir ay sonra yaptıkları görüşmede, psikolojik dayanıklılıktaki düşüşün, TSSB ile ilişkili olduğunu ve dayanıklılığın TSSB belirtilerinden korunmada etkili olduğunu belirlemiştir.

Farklı örneklerle elde edilmiş bu bulguların ceza infaz kurumu koşullarında karşılığı olup olmadığı, tutuklu ruh sağlığını ele alan çalışmalarda da odak noktası olmuştur. Öyle ki suç davranışı ve ruh sağlığının yakın ilişkisinin bir yansıması olarak, ceza infaz kurumu popülasyonunda ruh sağlığı sorunlarının görülme sıklığı, popülasyonun geri kalanından daha yüksektir ve ceza infaz kurumu koşullarının kendisi de ruh sağlığı sorunlarına yol açabilir (Ravanoğlu 2018; Aydın 2015; Fazel & Danesh 2002). Zira ceza infaz kurumu süreci travmatik yaşantılar barındırır ve tutuklular, bu sürecin barındırdığı değişiklik ve zorluklarla yüzleşmek ve bu esnada değişme ve gelişme yönündeki beklentileri karşılamak zorunda kalır. Bu süreç ise, tanımlarından da anlaşılacağı üzere, tutukluların psikolojik dayanıklılıkları ile yüksek oranda ilişkili görünmektedir. O hâlde suç davranışını ve tekrarını önlemeyi amaçlayan araştırmalar ve müdahaleler, tutuklu ruh sağlığına öncelik vermelidir. Dahası bu çalışmalar, ceza infaz kurumu öncesi, esnası ve sonrasını da barındıracak şekilde bütüncül bir yaklaşımı benimseyip, dayanıklılığın ruh sağlığının çeşitli belirteçleri ve çıktıları ile ilişkisini araştırmalı ve ilişkili olabilecek risk faktörlerini ve koruyucu faktörleri belirlemeye çalışmalıdır.

Buradan hareketle, çalışmada ilgili alan yazına katkıda bulunmak ve gelecek araştırma, program ve müdahalelere ışık tutmak ve kaynaklık etmek üzere, tutuklu ruh sağlığı ve dayanıklılık ile ilişkili araştırmalar derlenmiş, bu ilişkide önemli rolü olduğu düşünülen dayanıklılık ve baş etme ilişkisi ve dayanıklılık ve sosyal destek ilişkisine dair bulgular paylaşılmış ve incelenen çalışmalardan yola çıkılarak, analizler, değerlendirmeler ve öneriler sunulmuştur. Bu amaçla, Science Direct, Research Gate, Mendeley, Wiley Online Library, Google Scholar, TRDizin, ULAKBİM, DergiPark ve TURKSTAT veritabanlarında İngilizce ya da Türkçe yazılmış araştırma makaleleri, derleme makaleler ve yüksek lisans ve doktora tezleri ceza infaz kurumu koşulları, sosyodemografik özellikler, işlenen suç türü, baş etme stratejileri ve sosyal destek ile ilişkili anahtar kelimeler kullanılarak taranmıştır.

Tutuklu Ruh Sağlığı ve Psikolojik Dayanıklılık

Dayanıklılık ve psikolojik belirti düzeyi

Araştırmalar, ceza infaz kurumu sürecinde dayanıklılığı yüksek olan tutukluların, psikolojik belirti düzeylerinin daha düşük olduğunu ve ruh sağlıklarını daha iyi koruyabildiklerini göstermiştir (Diamond *et al.* 2001; Fazel *et al.* 2016; Windle *et al.* 2011). Huang ve diğerlerinin (2020) Çin'de bulunan 1106 tutuklu ile dayanıklılık, öz kabul, algılanan sosyal destek ve ruh sağlığı arasındaki ilişkiyi incelemek üzere yürüttükleri çalışmada, artmış dayanıklılığın daha iyi bir ruh sağlığı ile ilişkili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, ceza infaz kurumu sonrası dayanıklılığın, bireyin topluma yeniden entegrasyon sürecinde karşılaştığı psikolojik zorlukları azaltmada etkili olduğu bulunmuştur (Hodgkinson *et al.* 2021; Sari *et al.* 2022). O hâlde ceza infaz kurumu öncesi, sırası ve sonrasında dayanıklılığın bireylerin ruh sağlığı üzerindeki etkilerini anlamak, tutuklu popülasyonu için daha etkili ruh sağlığı müdahalelerinin geliştirilmesine olanak tanıyacaktır.

Bu müdahalelere katkıda bulunabilecek araştırmalardan birini yürüten Çıvgın'ın (2015), suç ve ceza infaz kurumu türlerine göre tutukluların ruh sağlığını, psikolojik baş etme becerilerini ve dayanıklılığını araştırdığı ve 494 tutuklu ile gerçekleştirdiği çalışmada, dayanıklılığı yüksek olan tutukluların daha az psikolojik belirti gösterdiği ve dayanıklılığın depresyonu açıklayan değişkenlerden biri olduğu görülmüştür. Benzer şekilde, Yıldız'ın (2019), ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası almış tutukluların psikolojik dayanıklılıkları ve baş etme mekanizmaları arasındaki ilişkiyi incelemek üzere, toplam 171 katılımcı (31 ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası almış, 70 müebbet hapis cezası almamış tutuklu ve 70 ceza infaz kurumu öyküsü olmayan) ile yürüttüğü çalışmada, hem ağırlaştırılmış müebbet cezası almış tutukluların hem de diğer tutuklu/tutukluların psikolojik dayanıklılık seviyesi ile anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon ve hostile düzeyleri arasında anlamlı ve ters yönde bir ilişki bulunmuştur. Kına'nın (2019), çoklu travmaya maruz kalmış ve 28'i ceza infaz kurumu öyküsü olan 324 kişi ile yürüttüğü çalışmada da hapsedilme yaşantısı olanların psikolojik belirti düzeylerinin daha yüksek ve psikolojik dayanıklılık düzeylerinin daha düşük olduğu görülmüştür. Bu bulgulardan farklı şekilde, Delioğlu'nun (2019) açık ceza infaz kurumundaki erkek tutukluların algıladığı ebeveyn tutumu ve psikolojik dayanıklılığı arasındaki ilişkiyi araştırmak üzere 308 erkek tutuklu ile yürüttüğü çalışmada, psikiyatrik ya da psikolojik yardım alan ve almayan tutukluların psikolojik dayanıklılıkları arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır.

Wolff ve Caravaca Sánchez'in (2019), İspanya'da bulunan toplam 943 erkek tutuklu ile olumsuz çocukluk çağı travması, sosyal destek ve psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında ise, tutukluların psikolojik dayanıklılığının, ceza infaz kurumu koşullarındaki psikolojik stresle negatif bir ilişkisi olduğu gösterilmiştir. Aynı çalışmada, dayanıklılık arttıkça madde kullanımının azaldığı görülmüş ve madde kullanımını azaltmaya yönelik programlara, dayanıklılığı artırmaya yönelik müdahalelerin de eklenmesi önerilmiştir. Benzer şekilde, hem Delioğlu'nun (2019) hem de Çıvgın'ın (2015) çalışmalarında, madde kullanmamış tutukluların dayanıklılığının, madde kullananlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Dayanıklılık ve sosyodemografik özellikler

Suç davranışı ile sonuçlanan süreci daha iyi anlayabilmek ve bu süreci takip eden ceza infaz kurumu yaşantısının psikolojik çıktıları daha iyi değerlendirebilmek için dayanıklılık ve sosyodemografik özellikler arasındaki ilişkinin de incelenmesi gerekecektir. Zira çalışmalara göre, bireylerin ceza infaz kurumu öncesi eğitim düzeyleri, sosyoekonomik statüsü ve yaşantıları, dayanıklılık kapasitelerini şekillendiren kritik faktörlerdir. Örneğin, düşük sosyoekonomik koşullar ve eğitim eksikliği, bireylerin ceza infaz kurumu sürecine girerken dayanıklılıklarının daha düşük olmasına neden olabilir (Cutrona & Russell 1987; Fazel & Danesh 2002). Benzer şekilde, düşük eğitim düzeyine sahip tutukluların, yüksek eğitim düzeyine sahip olanlara göre daha yüksek stres ve anksiyete seviyeleri yaşadıklarını tespit edilmiştir. Örneğin, Rutter, Giller ve Hagell (2001), genç yaş grubundaki tutukluların yaşlılara göre daha düşük psikolojik dayanıklılık sergilediğini ortaya koymuştur. Bu durum, genç tutukluların gelişimsel olarak daha savunmasız olmalarından kaynaklanıyor olabilir. Bu bulgular, eğitim düzeyinin, bireylerin bilgiye erişim ve problem çözme becerileri üzerindeki etkisini yansıtmaktadır. Ceza infaz kurumu sürecinde de yaş, cinsiyet ve sosyal destek düzeyi gibi sosyodemografik değişkenler, tutukluların dayanıklılıklarını etkileyebilir ve stresli ceza infaz kurumu ortamlarına uyum sağlama kapasitelerini belirleyebilir (Cohen & Wills 1985; Rutter *et al.* 2001). Ceza infaz kurumu sonrası dönemde ise, bu sosyodemografik faktörler, bireylerin topluma yeniden entegrasyon süreçlerinde karşılaşacakları zorlukları ve bu zorluklarla nasıl başa çıkacaklarını etkileyebilir (Bonta &

Andrews 2017).

Yaş

Yaş, bireylerin yaşam boyunca edindikleri deneyimlerin ve geliştirdikleri başa çıkma stratejilerinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Öyle ki genç tutuklular, genellikle daha az yaşam deneyimine sahip oldukları için, stresle başa çıkmada daha savunmasız olabilirler; buna karşılık, daha ileri yaştaki tutuklular, yaşam boyunca edindikleri tecrübelerle geliştirdikleri dayanıklılık stratejileri sayesinde ceza infaz kurumu koşullarında daha yüksek bir psikolojik dayanıklılık sergileyebilirler (Atik 2013; Bozdağ & Ergün 2020; Gökmen *et al.* 2021) Ancak, yaşlı tutuklular, ceza infaz ceza infaz kurumunda yalnızlaşarak bireylerin stresle başa çıkma kapasitesini artıran önemli bir faktör olan sosyal destek ağlarını kaybedebilir ve bu da psikolojik dayanıklılıklarının azalmasına yol açabilir (Asadzadeh Dahraei *et al.* 2019; Lamond *et al.* 2008; Tsigkaropoulou 2018; Yu *et al.* 2011). Bu bağlamda, ceza infaz kurumlarında yaş gruplarına özgü psikososyal müdahale ve destek programlarının geliştirilmesi, tutukluların ruh sağlığının korunmasına ve iyileştirilmesine katkıda bulunabilir.

Buradan hareket eden çalışmalardan birini yürütmüş olan Esmailzadeh Ghandehary, Mottaghy Shahri ve Mohamadi (2019), toplam 99 kadın tutukludan oluşan bir örnekleme İran'daki tutukluların ruh sağlığı ve psikolojik dayanıklılığını araştırmış ve çalışmada, dayanıklılık ve yaş arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir, ancak yaş ile ruh sağlığı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Huang ve diğerlerinin (2020) yürüttüğü çalışmada ise, dayanıklılığın yaş ile arttığı ancak 55 yaşından sonra bu ilişkinin değiştiği ve dayanıklılığın yaşla azalmaya başladığı belirlenmiştir. Delioğlu (2029) ise dayanıklılığın yaş ile farklılaşmadığını belirtmiştir ve bu bulgu, farklı örneklemlerle yürütülmüş çalışmalarda elde edilen bulgular ile de uyumludur (Kunuroğlu & Vural Yüzbaşı 2021; Özbek & Aydoğan 2024; Wu *et al.* 2016). Elde edilen bulgular arası farklar, farklı yaş gruplarına göre özelleştirilmiş dayanıklılık program ve müdahalelerine ihtiyaç olabileceğine işaret etmektedir.

Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet rolleri, bireylerin stresle başa çıkma stratejilerini büyük ölçüde etkiler. Geleneksel olarak, erkeklerden güçlü ve duygularını bastıran bireyler olmaları beklenirken, kadınlardan da daha duyarlı ve empatik olmaları beklenir. Bu normlar, ceza infaz kurumu gibi stresin yüksek olduğu ortamlarda erkeklerin içe kapanmalarına, sorunlarını paylaşmaktan kaçınmalarına ve bu nedenle psikolojik olarak zorlanmalarına neden olabilir. Kadınlar ise, toplumsal cinsiyet rolleri gereği daha fazla duygusal destek arayışında olabilirler; ancak, ceza infaz kurumu gibi sosyal destek mekanizmalarının sınırlı olduğu bir ortamda bu eksiklik, kadın tutukluların dayanıklılıklarını olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle, cinsiyet ve psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkinin incelenmesi, ceza infaz kurumu ortamında cinsiyete duyarlı psikososyal destek ve rehabilitasyon programlarının geliştirilmesi için önem taşımaktadır. Cinsiyet farklılıklarını göz önünde bulundurarak daha etkili müdahale stratejileri oluşturmak, tutukluların ruh sağlığını korumada ve ceza infaz kurumu sonrası topluma yeniden entegrasyonlarını sağlamada kritik bir rol oynayabilir.

Buradan hareketle cinsiyet ile dayanıklılık ilişkisini tutuklu popülasyonu özelinde incelemiş olan Huang ve diğerlerinin (2020) çalışmasında, erkek tutukluların dayanıklılık düzeyinin kadın tutuklularınkinden daha yüksek olduğunu belirlemiştir. Benzer şekilde, Esmailzadeh Ghandehary, Mottaghy Shahri ve Mohamadi (2019), kadın tutukluların dayanıklılıklarının düşük ve yetersiz olduğunu tespit etmiştir. Ancak, Bradley ve Davino'nun (2007) fiziksel ve ruhsal sağlık sorunları olan 65 kadın tutuklu ile yaptıkları çalışmada, tutukluların ceza infaz kurumu

koşullarına dair algıları incelenmiş ve sık ve ciddi istismar geçmişlerine rağmen, travmatik olaylardan anlam çıkarma, bu anıları bir bağlama oturtma, başkalarıyla anlamlı ilişkiler kurma ve duygularını düzenleme becerilerinde yüksek düzeyde dayanıklılık sergiledikleri belirlenmiştir. Çıvgın'ın (2015) çalışmasında ise, kadın tutukluların, yapısal stil, gelecek algısı ve kendilik algısı olmak üzere üç dayanıklılık alt boyutundan aldığı puanın, erkek tutuklularinkine göre yüksek olduğu belirlenmiştir. Bunun aksine Yıldız'ın (2019) araştırmasında ise, dayanıklılık düzeyi ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

Tutuklu popülasyonu özelinde yapılan bu çalışmaların elde ettikleri bulgulardaki farklılıklara başka örneklerle yapılan çalışmalarda da rastlanmaktadır (Bonanno *et al.* 2007; Daining & DePanfilis 2007; Kim *et al.* 2013; Morano 2010; Wolfe & Ray 2015). Sonuçlar arası bu uyumsuzluk, dayanıklılığın karmaşık ve çok boyutlu bir yapıya sahip olduğuna işaret edebilir. Ayrıca, bu durum, araştırma yöntemlerinin, örneklem gruplarının, kültürel bağlamların ve incelenen dayanıklılık boyutlarının farklı olmasından da kaynaklanabilir. Bazı durumlarda kadınlar, duygusal dayanıklılık veya sosyal destekten faydalanma gibi alanlarda daha yüksek skorlar alabilirken, erkekler ise stresle başa çıkma veya problem çözme gibi alanlarda üstün olabilir. Anlamlı fark bulunmaması ise cinsiyetin tek başına belirleyici bir faktör olmayabileceğini, dayanıklılığı etkileyen diğer demografik, psikososyal ve çevresel faktörlerin rol oynayabileceğini gösterir. Bu değerlendirmeler, ceza infaz kurumu koşullarına uyarlandığında, ceza infaz ceza infaz kurumunda cinsiyete duyarlı psikososyal destek ve rehabilitasyon programlarının geliştirilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Öyle ki kadın ve erkek tutukluların dayanıklılık düzeylerinin birbirinden farklı olabileceği ve bu farklılıkların ceza infaz kurumu sonrası yeniden entegrasyon süreçlerinde önemli bir rol oynayabileceği dikkate alınmalıdır, ancak cinsiyeti tek başına bir faktör olarak ele almak, program ve müdahalelerin yetersiz kalması ile sonuçlanabilir.

Medeni durum

Cinsiyetle beraber medeni durum da tutukluların psikolojik dayanıklılıklarını ve ruh sağlıklarını etkileyen değişkenlerden biri olabilir. Zira evli tutukluların dışarıda kalan eşlerinden ve ailelerinden alabilecekleri duygusal destek psikolojik dayanıklılıklarını katkıda bulunabilecekken, bekâr ya da boşanmış tutuklular sosyal destekten yoksun olabilir ve bu durum, ruh sağlıklarını olumsuz etkileyebilir. Bunun aksine, ceza infaz kurumu öncesi problem yaşanan ilişkiler ceza infaz kurumu sürecinde kötüleşebilir ve tutukluların ceza infaz kurumu yaşantısını zorlaştırabilir.

Medeni durum ve dayanıklılık ilişkisini incelemiş araştırmacılardan olan Huang ve diğerlerinin (2020) çalışmasında evli tutukluların dayanıklılığın daha yüksek olduğu belirlenmiş ve bu durum, evlilik ilişkisinin daha fazla fiziksel ve duygusal desteğe erişim sağlaması, bunun sonucunda tutukluların daha iyimser ve özgüvenli olması ve nihayetinde dayanıklılıklarının daha yüksek olması ile ilişkilendirilmiştir. Çıvgın'ın (2015) ve Delioğlu'nun (2019) çalışmalarında da evli tutukluların psikolojik dayanıklılığının bekârlara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. Bunun aksine, Yıldız'ın (2019) çalışmasında, tutukluların medeni durumuna göre bir farklılaşma tespit edilmemiştir. Jiang ve Winfree'nin (2006) ABD'de bulunan 14.000'den fazla kadın ve erkek tutuklu ile sosyal desteğin ceza infaz kurumuna uyum üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmada ise, psikolojik dayanıklılığa katkısı olabileceği ön görülecek şekilde, evli erkek tutukluların, evli kadın tutuklulara göre eşlerinden daha çok sosyal destek almış oldukları öne sürülmüştür. Bu iddia ise tutuklu eşi olan kadınların, tutuklu eşi olan erkeklerle kıyasla partnerlerini daha sık ziyaret ettiklerini belirleyen Pollock'un (2002) bulgusu ile de desteklenmiştir. Ancak, farklı örneklerde, dayanıklılık ile medeni durum ilişkisinin sadece

medeni durumun sağladığı sosyal destek ile ilişkili olmadığı, medeni durumun kendisinin de koruyucu bir faktör olduğu belirlenmiştir (Elliott 2011).

Bu farklı bulgular bir arada değerlendirildiğinde, tutukluların psikolojik dayanıklılığı üzerinde medeni durumun tek başına belirleyici olmasından ziyade, partner ilişkisinin niteliğinin daha önemli olduğu düşünülebilir. Partner ilişkileri, sağlıklı ve destekleyici olduğu takdirde, tutukluların ceza infaz kurumu koşullarına uyum sağlama ve psikolojik direnç geliştirme kapasitelerini artırabilir. Bu bağlamda, dayanıklılık programları ve müdahaleleri tasarlanırken, sadece medeni durumu dikkate almak yerine, bu ilişkilerin kalitesine odaklanmak, daha etkili ve hedefe yönelik sonuçlar elde edilmesini sağlayabilir. Destekleyici ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik müdahaleler, dayanıklılığı artırmada kilit rol oynayabilir.

Sosyoekonomik düzey

Murray'e (2003) göre, dayanıklılığı etkileyen risk faktörlerinden biri sosyoekonomik düzeydir. Farklı çalışmaların bulguları da bu görüşü destekler niteliktedir (Nira *et al.* 2020; Kına 2019; Logan-Greene *et al.* 2014; Peterson & Bredow 2013; Sakız & Aftab 2019; Schulz & Park 2023). Bu durumun tutuklu popülasyonu için de geçerli olabileceği beklenebilir. Öyle ki ceza infaz kurumu öncesi süreçte, düşük gelir düzeyi, maddi zorluklar ve sınırlı fırsatlar nedeniyle kişileri suça itebilir (Saruç 2013). Ceza infaz kurumu sürecinde ekonomik düzeyin düşük olması ise, stres ve umutsuzluk düzeylerini artırabilir ve karşılaştıkları zorluklarla başa çıkma kapasitelerini olumsuz etkileyebilir. Dahası ceza infaz kurumu sonrası yaşanan ekonomik güçlükler de ruh sağlığını olumsuz etkileyebilir ve kişileri mükerrer suç işlemeye itebilir. Öyleyse tutukluların ekonomik düzeyi ile psikolojik dayanıklılıkları arasındaki ilişkiyi incelemek, ceza infaz kurumu sürecinde ve sonrasında rehabilitasyon programlarının daha etkili bir şekilde tasarlanmasına olanak tanıyabilir ve ekonomik desteğin ve fırsatların, tutukluların dayanıklılığını ve ruh sağlığını nasıl güçlendirebileceğine dair önemli bilgiler sunabilir.

Bu ilişkiyi incelemiş araştırmacılardan olan Delioğlu'nun (2019) çalışmasında, ekonomik seviyesi düşük olan tutukluların dayanıklılık düzeyinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Kına'nın (2019) çalışmasında da ekonomik düzeyi daha yüksek olan kişilerin dayanıklılığının daha yüksek olduğu görülmüştür. Hensley, Ruthland ve Gray-Ray'in (2000) 120 erkek ve 136 kadın tutukluyla yürüttükleri araştırmada ise, tutukluların sosyoekonomik düzeyinin, ceza infaz kurumuna psikolojik uyum, genel ruh sağlığı, kurum kurallarına uyma ve baş etme ile ilişkili olduğu belirlenmiştir.

Eğitim düzeyi

Tüm değişkenler için olduğu gibi, tutukluların eğitim düzeyi ile psikolojik dayanıklılıkları arasındaki ilişki de tutukluluk öncesi, esnası ve sonrasını kapsayan çok boyutlu bir süreç olarak ele alınmalıdır. Yüksek eğitim düzeyi, tutukluluk öncesinde bireylerin stresle başa çıkma ve problem çözme yeteneklerini geliştirmelerine katkı sağlayabilir ve bu yetenekler, suça iten faktörlere karşı bireyleri koruyabilir (Çıvgın 2015; Kına 2019; Tejada & Turner 2016; Yıldız 2019). Ceza infaz kurumu sürecinde ise, daha yüksek eğitilmiş tutuklular ceza infaz kurumu koşullarına daha iyi uyum sağlayabilir ve ceza infaz kurumu içinde sunulan rehabilitasyon programlarından daha fazla yararlanabilir (Wexler *et al.* 2014). Tutukluluk sonrası dönemde de bireylerin eğitim düzeyi topluma yeniden entegrasyon süreçlerinde kritik bir rol oynayabilir ve daha eğitilmiş tutuklular, iş bulma, sosyal ilişkilerini yeniden inşa etme ve karşılaştıkları zorluklarla başa çıkma konusunda daha avantajlı olabilir (Christle *et al.* 2005; Katsiyannis *et al.* 2008).

Tutuklu popülasyonu ile gerçekleştirilen çalışmaların bulguları, bu görüşü destekler

niteliktedir ve bu bulgular, eğitim düzeyi arttıkça psikolojik dayanıklılığın arttığını ve psikolojik belirtinin azaldığını göstermiştir. Örneğin, Çıvgın'ın çalışmasında (2015), yüksek eğitim düzeyine sahip tutukluların düşük eğitim düzeyine sahip tutuklulara kıyasla, dayanıklılık toplam puanında ve yapısal stil, kendilik algısı, sosyal yeterlik ve sosyal kaynaklar alt düzeylerinde anlamlı düzeyde yüksek skorlar aldığı görülmüştür. Delioğlu'nun (2019) çalışmasında da okuryazar olmayan erkek tutukluların dayanıklılığının okuryazar olanlara göre düşük olduğu görülmüştür. Kına'nın (2019) çalışmasında da benzer bulgular elde edilmiş ve düşük sosyoekonomik düzeyin eğitime erişimi olumsuz etkilediği belirtilmiştir.

Sosyoekonomik düzeyde olduğu gibi eğitimin de suç davranışı ile ilişkisi çok boyutlu bir yaklaşım gerektiren karmaşık bir konudur. Eğitimin suç sonrası süreçteki rolü ise hem ceza infaz kurumu hem de tahliye sonrası süreçte karşılaşılan psikolojik, toplumsal ve ekonomik zorluklara karşı bireylerin daha dayanıklı olmalarını sağlayabilir. O hâlde eğitim düzeyine göre özelleştirilmiş programlar ve eğitim odaklı müdahaleler, suç işleme davranışını azaltmanın yanı sıra tutukluların hem ceza infaz kurumu sürecindeki hem de sonrasındaki dayanıklılıklarına ve ruh sağlıklarına katkı sağlayabilir.

Suç ilişkili değişkenler

Ceza infaz kurumu koşulları, bireylerin zorluklarla baş etme yeteneklerini sınan ve yeniden şekillendiren stresli ortamlar yaratır. Farklı ceza infaz kurumu türlerinin bu strese katkıları, zorlayıcılık ve kısıtlayıcılık düzeylerine göre değişebilir ve dayanıklılık ve ruh sağlığı üzerindeki etkileri farklılaşabilir. Örneğin, yüksek güvenliikli ceza infaz kurumlarının, sıkı kontrol önlemleri, sınırlı sosyal etkileşim ve yoğun gözetim nedeniyle barındırdığı izolasyon ve sınırlı özgürlük, tutuklular için zorlayıcı olabilir. Orta ve düşük güvenliikli ceza infaz kurumları ise sosyal etkileşim, eğitim ve çalışma programlarına katılım imkânı sunabilir ve ceza infaz kurumu sonrası hayata hazırlık için daha destekleyici olabilir. Bu iddiayı destekler şekilde, Çıvgın (2015), açık ceza infaz ceza infaz kurumunda kalan tutukluların psikolojik dayanıklılığının kapalı ceza infaz ceza infaz kurumunda kalanlarınkine göre yüksek olduğunu belirlemiştir. Benzer şekilde, Delioğlu (2019) da kapalı ceza infaz ceza infaz kurumunda kalanların dayanıklılığının, açık ceza infaz ceza infaz kurumunda kalanlarınkine göre düşük olduğunu tespit etmiştir.

Farklı ceza infaz kurumu türleri işlenen suç türü ile doğrudan ilişkilidir. Yüksek güvenliikli ceza infaz kurumuna yerleştirilen tutukluların işledikleri suçlar ile daha düşük güvenliikli ceza infaz kurumlarına yerleştirilenlerin işledikleri suçların farklı olması beklenebilir. Hâliyle, işlenen suç türü, tutukluların ceza infaz kurumu deneyimlerini ve bu deneyimlere verdikleri tepkileri doğrudan etkileyebilir. Dahası, suç türünün kendisi, tutukluların sahip oldukları psikolojik dayanıklılığın bir göstergesi olabilir. Örneğin, dürtüsellik ile ilişkili suçlar işlemiş bireylerin psikolojik dayanıklılık düzeyi daha düşükken psikolojik belirti düzeyi daha yüksek olabilir (Choi *et al.* 2015; Lee *et al.* 2019; Ran *et al.* 2022; Rao *et al.* 2024). Nitekim Esmacilzadeh Ghandehary, Mottaghy Shahri ve Mohamadi (2019), işlenen suç türüne göre ruh sağlığı durumu ve dayanıklılığın anlamlı düzeyde farklılaştığını göstermiştir. Buna göre, en düşük dayanıklılık düzeyine hırsızlık ve madde ilişkili suçlar işlemiş tutuklular sahipken, en yüksek dayanıklılığa cinayet suçu ve borçlanma ilişkili suçlar işlemiş tutuklular sahiptir. Bu bulguyu destekler şekilde, Çıvgın (2015), psikolojik dayanıklılık ve psikolojik belirti düzeylerinin suç türüne göre farklılaştığını belirlemiştir. Buna göre, yağma suçu işlemiş olanların en yüksek psikolojik belirti düzeyine sahip olduğu ve vergi/zimmet suçu işlemiş olanların psikolojik dayanıklılığının, cinsel suç işlemiş olanlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Bunlardan farklı olarak, Delioğlu'nun (2019) ve Yıldız'ın (2019) çalışmalarında, işlenen suç türüne göre farklılaşma tespit edilmemiştir.

Dayanıklılık ve Baş Etme

Ülker-Tümlü ve Recepoğlu'na göre (2013), psikolojik dayanıklılığın en önemli göstergesi, etkili baş etme stratejilerinin uygun kullanılmasıdır. Kohler (1993), problem çözme becerisinin dayanıklılığın koruyucu faktörlerinden olduğunu belirtmiştir. Holt, Fine ve Tollefson (1987) ise yüksek psikolojik dayanıklılık düzeyine sahip kişilerin kaçınmacı stratejiler yerine aktif stratejileri daha çok kullanacağını öne sürmüştür. Bartone ve arkadaşları (2012) da düşük psikolojik dayanıklılık ile madde kullanımı gibi kaçınmacı ve işlevsel olmayan baş etme stratejilerinin ilişkili olduğunu belirlemiştir. Nitekim farklı örneklerle yürütülen çok sayıda çalışma dayanıklılığın, baş etme stratejileri ve sosyal destek ile kuvvetli bir ilişkisi olduğunu ortaya koymuştur (Rahat 2014; Yalın 2007; Aydoğdu 2013; Moray 2019; Varıcıer 2019; Terzi 2005).

Dayanıklılık ve baş etme arasındaki ilişki, tutuklu popülasyonu özelinde de araştırılmış ve diğer örneklemelere benzer bulgular elde edilmiştir. Örneğin, Altıntaş'ın (2011), çocukluk çağı travması, disosiyasyon ve baş etme tarzlarını incelediği ve 200 tutuklu ve 56 ceza infaz kurumu öyküsü olmayan kişiden oluşan bir kontrol grubuyla yürüttüğü çalışmada, tutukluların, kontrol grubuna kıyasla, geri durma, madde kullanımı ve işlevsel olmayan baş etme tutumlarını anlamlı düzeyde daha fazla, sosyal destek kullanımını ise daha az kullandığı saptanmıştır. Çıvgın'ın (2015) çalışmasında, tutukluların dayanıklılık seviyeleriyle farklı baş etme stratejileri arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiş ve psikolojik olarak dayanıklı tutukluların, daha çok planlı problem çözme stilini kullandıkları ve kendine saklama ve sorumluluğu kabul etme stillerini daha az kullandıkları belirlenmiştir. Altıntaş'ın (2011) çalışmasında ise tutukluların en fazla kullandığı baş etme tutumunun dini baş etme olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, Mandhouj ve arkadaşlarının (2014), 30 tutukludan oluşan bir örneklemle spiritüellik ve dinin baş etme için etkili stratejiler olup olmadığını araştırmak üzere Fransa'da yürüttükleri çalışmada da elde edilmiş ve tutukluların duygu odaklı bir strateji olan spiritüelliğe yöneldiği belirlenmiştir. Skowronski ve Talik'in (2021), tutukluların yaşam kalitesini ve ilişkili faktörleri incelemek üzere 390 erkek tutuklu ile yürüttükleri çalışmada ise dayanıklılığın görev odaklı baş etme ile pozitif, kaçınma odaklı baş etme ile ise negatif olarak ilişkili olduğu belirlenmiştir.

Dayanıklılık ve Sosyal Destek

Baş etme kaynağı olan sosyal desteğin, psikolojik dayanıklılıkla ilişkisi tekrarlı bir şekilde farklı çalışmalar tarafından gösterilmiştir. Bu çalışmalarda, yaşam olayları ile yüzleşirken psikolojik dayanıklılık içsel bir kaynak, sosyal destek ise dışsal bir kaynak olarak ele alınmış, ilişkilerinin anlamlı ve pozitif olduğu belirlenmiş ve etkileşimlerinin, psikolojik belirti düzeyi, yaşam doyumu, yaşam kalitesi ve fiziksel ve psikolojik sağlık gibi çıktılar üzerindeki etkileri ortaya konmuştur (Aydöner 2018; Ceyhun 2018; Çağlak 2017; Ganellen & Blaney 1984; Güler Yakıcı 2017; Wallace *et al.* 2001; Xu & Ou 2014).

Bu ilişkiler ve etkileşimler tutukluları içeren örneklemelerle yürütülmüş farklı çalışmalarda da araştırılmış ve sosyal desteğin yaşam kalitesi, yaşam doyumu ve dayanıklılık ile ilişkide üstlendiği düzenleyici rol gösterilmiştir (Zhang *et al.* 2017; Xu & Ou 2014). Örneğin, Çıvgın'ın (2015) çalışmasında psikolojik dayanıklılığın algılanan sosyal destekle anlamlı ve pozitif bir ilişkisi olduğu ortaya konmuştur. Haase'nin (2004) yürüttüğü çalışmada ise, tutukluların sahip olduğu çevre desteğinin ve aile bağının psikolojik dayanıklılıkları üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir. Markson ve arkadaşları (2015) ise tahliye olmuş 39 tutuklu ile yaptıkları çalışmada, ceza infaz kurumu sürecinde kurulan olumlu aile ilişkilerinin, tahliye sonrası süreçte psikolojik dayanıklılığı geliştirmeyi olumlu etkilediği bulunmuştur. Wolff ve Caravaca Sánchez'in (2019) sosyal destek ve dayanıklılığı, ceza infaz kurumunda yaşanan zorluklara karşı potansiyel birer hafifletici faktör olarak ele aldıkları çalışmada, ikisinin de psikolojik stresle ilişkili olduğu

belirlenmiştir. Yine, Caravaca Sánchez'in (2020), İspanya'da bulunan toplam 943 erkek tutuklu ile yürüttükleri çalışmada az, orta ve ciddi düzeyde psikolojik strese göre oluşturdukları tutuklu grupları arası, sosyal destek ve dayanıklılık açısından anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. Aksine, Skowronski ve Talik'in (2020), dayanıklılık ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkide sosyal desteğin aracı rolünü araştırmak üzere 390 erkek tutuklu ile yürüttükleri çalışmada ise, dayanıklılık ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkide sosyal desteğin düzenleyici rolü olduğu ve yaşam kalitesini koruyan önemli bir faktör olduğu ortaya konmuştur. Bu çalışmaları destekler şekilde, Huang ve diğerlerinin (2020) gerçekleştirdiği çalışmada, sosyal destek ve dayanıklılığın, tutukluların ruh sağlığı için koruyucu faktörler olduğu ve algılanan sosyal destek ve tutuklu ruh sağlığı ilişkisine öz-kabul ve dayanıklılığın aracı olduğu belirlenmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Psikolojik dayanıklılık, bireylerin zorlayıcı yaşam koşullarıyla baş etme kapasiteleri olarak ifade edilebilen ve boyutluluğu ve kapsamı düşünüldüğünde geniş bir perspektiften ele alınması gereken bir kavramdır. Tutuklular için dayanıklılık, ceza infaz kurumu sürecinde ve sonrasında hayatta kalma ve uyum sağlama yeteneklerini belirleyici bir psikolojik özellik olarak öne çıkmaktadır. Yüksek dayanıklılık düzeyine sahip tutukluların, stresli ceza infaz kurumu ortamı ile daha iyi baş etmeleri ve daha az psikolojik belirti göstermeleri beklenebilirken, düşük dayanıklılık düzeyine sahip olanların ise depresyon ve anksiyete gibi sorunlarla daha fazla mücadele etmesi olasıdır. Ceza infaz kurumu öncesi ve sonrası süreçlerin de olası etkileri düşünüldüğünde, tutuklu ruh sağlığı ve bunun en önemli bileşenlerinden olan psikolojik dayanıklılığı çok yönlü bir yaklaşımla ele almak şart görünmektedir. Buradan hareket eden derlememizde, bu amaçla yapılacak araştırma ve müdahalelerde, sosyodemografik özelliklerin gözetilmesi, işlenen suç türünün altyapısını oluşturan koşulların dayanıklılık ile ilişkisinin araştırılması, farklı ceza infaz kurumu türlerinin koşullarının dayanıklılık açısından incelenmesi ve baş etme ve sosyal desteğin bu denklemdeki rollerinin ayrıntılı olarak araştırılması gerekliliği ortaya konmuştur. Buna göre sunduğumuz öneriler, müdahale düzeylerine göre üç temel başlık altında yapılandırılmıştır ve hem T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün (CTE) yönerge ve uygulamaları gözetilerek Türkiye bağlamında uygulanabilirliği hem de uluslararası literatürle tutarlılığı gözetilerek özelleştirilmiştir.

Önleyici müdahaleler

- Travma ve yaşam koşullarının değerlendirilmesi: Ceza infaz kurumuna giren bireylerin çocukluk travmaları, uzun süreli stres faktörleri ve sosyoekonomik zorluklarının sistematik biçimde değerlendirilmesi ve dayanıklılık ile dışarıdaki sosyal normların ve bireysel geçmişin ceza infaz kurumunda nasıl sürdürüldüğü arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılması gerekmektedir. Buna göre CTE bünyesindeki psiko-sosyal servisler tarafından geliştirilecek giriş mülakatları ve geçmiş odaklı değerlendirme araçları, bireysel psikososyal ihtiyaçların belirlenmesine ve buna göre müdahale planlarının oluşturulmasına olanak sağlayacaktır.

- Sosyodemografik özelliklere göre risk analizi: Yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve sosyal destek düzeyi gibi etkenlerin dayanıklılık üzerindeki etkisi göz önüne alınarak bireyselleştirilmiş risk grupları belirlenmelidir. Buradan hareketle CTE'nin (2025) geliştirdiği Değerlendirme, Profil Araçları ve Rehabilitasyon Programlarının Geliştirilmesi Projesi (DEPAR) ve benzeri programlarda, müdahale önceliğini belirlemek amacıyla bu veriler üzerinden risk skorlaması yapılabilir.

Kurumsal müdahaleler

- Ceza infaz kurum türüne göre farklılaştırılmış destek: Katı güvenli ceza infaz kurumlarında tutuklular için bireysel danışmanlık ve sınırlı ama güvenli sosyal etkileşim alanları (örneğin, küçük grup çalışmaları) teşvik edilmelidir. Açık ceza infaz kurumlarında ise grup terapileri, yaratıcı uğraşlar ve sosyal beceri eğitimleri gibi daha katılımcı modeller uygulanabilir. Buna göre, kurum içi uygulama planları hazırlanırken infaz türü temel değişken olarak kullanılabilir ve personel eğitimi buna göre yapılandırılabilir.

- İşlevsel baş etme stratejilerinin öğretilmesi: Problem çözme, stresle başa çıkma ve duygusal regülasyon becerileri tutukluların dayanıklılığını güçlendirmektedir. Buradan hareketle, CTE'nin halihazırda yürüttüğü eğitim faaliyetlerine bu başlıklara odaklanmış psikoeğitim modülleri entegre edilebilir ve ceza infaz kurumlarında görev yapan uzmanlar, bu modülleri uygulamalı olarak sunabilir. Ayrıca, tutukluların geçmişte sahip oldukları pozitif baş etme stratejilerini ceza infaz kurumu koşullarına uyarlayabilecekleri eğitimler ve rehberlik hizmetleri verilebilir.

- Sosyal destek sistemlerinin kurum içinde sürdürülmesi: Tutukluların aileleriyle iletişimlerinin korunması ve pozitif sosyal etkileşimlerinin teşviki, psikolojik dayanıklılığı desteklemektedir. Buna göre, mevcut açık görüş, kapalı görüş, telefon ve mektup gibi iletişim araçlarının düzenli ve yapılandırılmış kullanımı teşvik edilmeli, özellikle ruhsal kırılganlık gösteren bireylerin sosyal izolasyona itilmemesi sağlanmalıdır. Bu bağlamda, topluluk temelli rehabilitasyon programlarının artırılması önerilebilir.

- Farklı suç türlerinin dayanıklılık ile ilişkisi: Bu ilişkiyi anlamak, ceza infaz kurumu yönetimi ve rehabilitasyon programları için kritik öneme sahiptir. Buna yönelik girişimler, ceza infaz kurumu içi kural ihlali azaltmaya, suçu önlemeye ve suç tekrarını azaltmaya yönelik müdahalelerin etkinliğini artırabilir.

Toplumsal entegrasyon ve takip

- Destek ve takip programları: Ceza infaz kurumu sonrası süreçte, tutuklulara yönelik uzun vadeli takip ve destek programları, ceza infaz kurumu sonrası yeniden suç işleme oranlarını düşürmek ve topluma entegrasyonu desteklemek açısından kritiktir. Türkiye’de hâlihazırda mevcut koruma kurulları ve denetimli serbestlik müdürlükleri bu anlamda önemli bir işlev görmektedir. Ancak bu yapıların dayanıklılık artırıcı bileşenlerle daha bütüncül hâle getirilmesi gerekmektedir. Koruma kurullarının ruh sağlığı odaklı hizmet alanlarını genişletmeleri, ceza infaz kurumu sonrası bireysel izlem planları oluşturmaları ve psikososyal danışmanlık hizmetlerini daha ulaşılabilir kılmaları gerekmektedir. Buna göre, mesleki eğitimlerin yanında psikolojik dayanıklılığı artırmaya yönelik grup çalışmaları, psikoeğitimler ve kriz destek hatları gibi uygulamalar kurul yapısına entegre edilebilir. Dahası aileler ile yeniden bağ kurma süreçlerine yönelik sistematik destek sağlanabilir ve çocuk, genç ve kadın hükümlülere özgü yeniden yapılandırma modelleri geliştirilebilir.

- Kritik döneme yönelik müdahaleler: Tahliye sonrası ilk aylarda daha yüksek olan tekrar suça yönelme riski gözetilerek, koruma kurulları ve denetimli serbestlik müdürlükleri koordinasyonunda, salıverilen bireylere yönelik geçiş süreci destek programları oluşturulabilir (Scott 2014). Bu programlar, tahliyeden önce başlatılan ve tahliye sonrası ilk 6 ayda yoğunlaştırılan rehberlik hizmetlerini ve ilk aylar için barınma desteği, temel ihtiyaç yardımları, sosyal hizmet uzmanı/psikolog eşliğinde bireysel izlem görüşmelerini içerebilir.

- Psikolojik tatmin sağlayan meslek edinimi: Denetimli serbestlik müdürlükleri ve koruma kurulları iş birliğiyle bireylere özel meslek edindirme ve iş kurma projeleri, sadece ekonomik kazanç gözetilerek değil aynı zamanda bireysel yetenek ve ilgilere göre psikolojik tatmin

sağlayacak şekilde yapılandırılmalıdır. Bu doğrultuda, tahliye öncesi dönemlerde bireylerin yeniden yapılandırılmış hayat planları üzerine çalışmaları teşvik edilmeli, bu süreç psikososyal servislerle ortak yürütülmeli ve tahliye sonrası dönemde bu planlar, DEPAR gibi projeler ile desteklenmelidir.

BİBLİYOGRAFYA

- Açıkgöz S. C. 2019, *Depresyon, panik bozukluk ve yaygın anksiyete bozukluğunun psikolojik sağlamlık/dayanıklılık ile ilişkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Okan Üniversitesi.
- Al-Issa F. A. R. 2020, "Psychological resilience among Palestinian adolescent ex-detainees in Israeli jails". *Bethlehem University Journal* 37.
- Altıntaş M. 2011, *Suç işleyenlerde çocukluk çağı travması, dissosiyasyon ve başa çıkma tutumları: Kontrollü bir çalışma*. Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, Sağlık Bakanlığı Erenköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi.
- Asadzadeh Dahraei S. R., Ahmadzad Asl M. & Hadi F. 2019, "Resilience in patients undergoing coronary artery bypass graft (CABG)". *Journal of Iran Medical Council* 2, 98-103.
- Atik E. L. 2013, *Liseli ergenlerde bağlanma stilleri ve psikolojik sağlamlık düzeyleri arasındaki ilişkide öz-yansıtma ve içgörünün rolü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilim Üniversitesi.
- Aydın İ. 2015, *Cinayet suçundan dolayı cezaevinde bulunan hükümlü ve tutuklu erkeklerin sosyodemografik, suç ve genel psikolojik özellikleri açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi.
- Aydoğdu T. 2013, *Bağlanma stilleri, başa çıkma stratejileri ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Aydöner N. H. 2018, *Kadınlarda şiddete maruz kalma durumu ile sosyal destek algısı, depresyon ve psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkiler: Karşılaştırmalı bir çalışma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi.
- Bartone P., Hystad S., Eid J. & Brevik J. 2012, "Psychological hardiness and coping style as risk/resilience factors for alcohol abuse". *Military Medicine* 177, 517-524. <https://doi.org/10.7205/MILMED-D-11-00200>
- Bögemann S., Puhlmann L., Wackerhagen C., Zerban M., Riepenhausen A., Köber G., Yuen K., Pooseh S., Marciniak M., Reppmann Z., Uściłko A., Weermeijer J., Lenferink D., Mituniewicz J., Robak N., Donner N., Mestdagh M., Verdonck S., Van Dick R., Kleim B. & Kalisch R. 2023, "Psychological resilience factors and their association with weekly stressor reactivity during the COVID-19 outbreak in Europe: Prospective longitudinal study". *JMIR Mental Health* 10, e46518. <https://doi.org/10.2196/46518>
- Bonanno G. A. 2004, "Loss, trauma, and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events". *American Psychologist* 59, 20-28. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.59.1.20>
- Bonanno G. A., Galea S., Bucchiarelli A. & Vlahov D. 2007, "What predicts psychological resilience after disaster? The role of demographics, resources, and life stress". *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 75, 671-682. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.75.5.671>
- Bonta J. & Andrews D. A. 2017, *The Psychology of Criminal Conduct*. Routledge.
- Bozdağ F. & Ergün N. 2021, "Psychological Resilience of Healthcare Professionals During COVID-19 Pandemic". *Psychological Reports* 124, 2567-2586. <https://doi.org/10.1177/0033294120965477>
- Bradley R. & Davino K. 2007, "Interpersonal violence, recovery, and resilience in incarcerated women". *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma* 14, 123-146. https://doi.org/10.1300/J146v14n01_07
- Bronfenbrenner U. 1979, *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
- Çağlak D. R. 2017, *Fiziksel şiddet mağduru kadınlarda sosyal destek algısı, psikolojik dayanıklılık ve yaşam doyumu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi.
- Caravaca Sánchez F., Aizpurua E., Ricarte J. J. & Barry T. J. 2021, "Personal, criminal and social predictors of suicide attempts in prison". *Archives of Suicide Research* 25, 582-595.

- <https://doi.org/10.1080/13811118.2020.1738293>
- Ceyhun K. 2018, *Yetişkin bireylerde algılanan sosyal destek ve psikopatolojinin psikolojik dayanıklılık ile ilişkisinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Okan Üniversitesi.
- Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü. 2025, Değerlendirme, Profil Araçları ve Rehabilitasyon Programlarının Geliştirilmesi Projesi (DEPAR). Kaynak: <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/depar-programi>. Erişim Tarihi: 17.05.2025.
- Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü. Ceza İnfaz Kurumlarından Salıverilen Hükümlülere Yönelik Yürütülen Çalışmalar. Kaynak: <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/saliverilenlere-yonelik-hizmetler>. Erişim Tarihi: 17.05.2025.
- Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü. Psiko-sosyal Yardım Servisi. Kaynak: <https://cte.adalet.gov.tr/home/sayfadetay/psiko-sosyal-servis-genel-bilgi>. Erişim Tarihi: 17.05.2025.
- Chmitorz A., Kunzler A., Helmreich I., Tüscher O., Kalisch R., Kubiak T., Wessa M. & Lieb K. 2018, "Intervention studies to foster resilience—A systematic review and proposal for a resilience framework in future intervention studies". *Clinical Psychology Review* 59, 78–100. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2017.11.002>
- Choi J. W., Cha B., Jang J., Park C. S., Kim B. J., Lee C. S. & Lee S. J. 2015, "Resilience and impulsivity in euthymic patients with bipolar disorder". *Journal of Affective Disorders* 170, 172-177. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2014.08.043>
- Choi Y. J. & Kim H. R. 2001, "Resilience in children of alcoholics". *Journal of Korean Alcohol Science* 2, 35-40.
- Christle C., Jolivet K. & Nelson C. 2005, "Breaking the school to prison pipeline: Identifying school risk and protective factors for youth delinquency". *Exceptionality* 13, 69-88.
- Cicchetti D. 2010, "Resilience under conditions of extreme stress: A multilevel perspective". *World Psychiatry* 9, 145-154. <https://doi.org/10.1002/j.2051-5545.2010.tb00297.x>
- Çıvgın U. 2015, *Hükümlülerin suç ve kaldıkları cezaevleri türlerine göre ruh sağlıklarının, psikolojik bağışlama ve psikolojik dayanıklılıklarının incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gediz Üniversitesi.
- Cohen S. & Wills T. A. 1985, "Stress, social support, and the buffering hypothesis". *Psychological Bulletin* 98, 310-357. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.98.2.310>
- Cohn M. A. & Fredrickson B. L. 2009, "Happiness unpacked: Positive emotions increase life satisfaction by building resilience". *Emotion* 9, 361–368. <https://doi.org/10.1037/a0015952>
- Coutu D. L. 2002, "How Resilience Works". *Harvard Business Review* 80, 46-55.
- Cutrona C. E. & Russell D. W. 1987, "The provisions of social relationships and adaptation to stress". In W. H. Jones & D. Perlman (Eds.), *Advances in personal relationships* Vol. 1, 37-67. JAI Press.
- Daining C. & DePanfilis D. 2007, "Resilience of youth in transition from out-of-home care to adulthood". *Children and Youth Services Review* 29, 1158-1178. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2007.04.006>
- Dalai Lama & Cutler H. C. 2003, *The Art of Happiness: A Handbook for Living*. Riverhead Books.
- Damran Akyıldırım P. 2017, *Üniversite öğrencilerinde benlik saygısı, algılanan sosyal destek ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi.
- Delioğlu G. 2019, *Açık ceza infaz kurumlarındaki erkek hükümlülerin algıladıkları ebeveyn tutumları ile psikolojik dayanıklılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Deshields T. L., Heiland M. F., Kracen A. C. & Dua P. 2016, "Resilience in adults with cancer: Development of a conceptual model". *Psycho-Oncology* 25, 11–18.
- Diamond P. M., Wang E. W., Holzer C. E., Thomas C. & des Anges C. 2001, "The Prevalence of Mental Illness in Prison: A Review of Recent Studies". *Journal of Correctional Health Care* 7, 15-32. <https://doi.org/10.1177/107834580100700102>
- Distelberg B. J., Martin A. S., Borieux M. & Oloo W. A. 2015, "Multidimensional Family Resilience Assessment: The Individual, Family, and Community Resilience (IFCR) Profile". *Journal of Human Behavior in the Social Environment* 25, 552–570. <https://doi.org/10.1080/10911359.2014.988320>
- Dyer J. G. & McGuinness T. M. 1996, "Resilience: Analysis of the concept". *Archives of Psychiatric*

- Nursing* 10, 276-282.
- Elliott J. O., Charyton C., Sprangers P., Lu B. & Moore J. L. 2011, "The impact of marriage and social support on persons with active epilepsy". *Epilepsy & Behavior* 20, 533–538.
- Eminağaoğlu N. 2006, *Güç koşullarda yaşayan sokak çocuklarında dayanıklılık*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erarslan Ö. 2014, *Üniversite öğrencilerinde psikolojik sağlamlık ile depresif belirtiler ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkide benlik saygısı, pozitif dünya görüşü ve umudun aracı rolünün incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi.
- Ergün Başak B. 2012, *Düşük gelirli ailelerden gelen üniversite öğrencilerinin öz duyarılık, sosyal bağlılık ve iyimserlik ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi.
- Esmailzadeh Ghandehary M. R., Mottaghy Shahri M. R. & Mohamadi F. 2019, "Mental health status and resilience of female prisoners with an interventional role of physical activity". *Journal of Research and Health* 9, 488-495. <http://jrh.gmu.ac.ir/article-1-1707-en.html>
- Fazel S. & Danesh J. 2002, "Serious mental disorder in 23000 prisoners: a systematic review of 62 surveys". *The Lancet* 359, 545–550. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(02\)07740-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(02)07740-1)
- Fazel S., Hayes A. J., Bartellas K., Clerici M. & Trestman R. 2016, "Mental Health of Prisoners: Prevalence, Adverse Outcomes, and Interventions". *The Lancet Psychiatry* 3, 871-881. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(16\)30142-0](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(16)30142-0)
- Franczak M. 2023, *Emerging adults' perceptions of their family systems: Resilience and connections after the COVID-19 pandemic*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Lakehead University.
- Fraser M. W., Richman J. M. & Galinsky M. J. 1999, "Risk, protection, and resilience: Toward a conceptual framework for social work practice". *Social Work Research* 23, 129–208.
- Ganellen R. J. & Blaney P. H. 1984, "Hardiness and social support as moderators of the effects of life stress". *Journal of Personality and Social Psychology* 47, 156-163.
- Garnezy N. 1971, "Vulnerability research and the issue of primary prevention". *American Journal of Orthopsychiatry* 41, 101-116. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1971.tb01111.x>
- Gökmen A., Toprak Y. & Sami S. 2021, "A Coping Model for the Fear of COVID-19 in the Context of Coping and Psychological Resilience". *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 17, 513-566. <https://doi.org/10.16947/fsmia.957122>
- Güler Yakıcı E. 2017, *Beliren yetişkinlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinde yordayıcı değişkenler olarak yaşam doyumu ve yalnızlık*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Haase J. E. 2004, "The adolescent resilience model as a guide to interventions". *Journal of Pediatric Oncology Nursing* 21, 289-299.
- Harter S. L. 2000, "Psychosocial adjustment of adult children of alcoholics: A review of the recent empirical literature". *Clinical Psychology Review* 20, 311–337.
- Hensley C., Ruthland S. & Gray-Ray P. 2000, "The effects of conjugal visits on Mississippi inmates". *Corrections Compendium* 25, 1-3, 21-22.
- Hodgkinson R., Beattie S., Roberts R. & Hardy L. 2021, "Psychological resilience interventions to reduce recidivism in young people: A systematic review". *Adolescent Research Review* 6, 333–357. <https://doi.org/10.1007/s40894-020-00138-x>
- Holt P., Fine M. & Tollefson N. 1987, "Mediating stress: Survival of the hardy". *Psychology in the Schools* 24, 51-58. [https://doi.org/10.1002/1520-6807\(198701\)24:1<51::AID-PITS2310240110>3.0.CO;2-8](https://doi.org/10.1002/1520-6807(198701)24:1<51::AID-PITS2310240110>3.0.CO;2-8)
- Huang Y., Wu R., Wu J., Yang Q., Zheng S. & Wu K. 2020, "Psychological resilience, self-acceptance, perceived social support and their associations with mental health of incarcerated offenders in China". *Asian Journal of Psychiatry* 52, 102166. <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2020.102166>
- Jiang S. & Winfree L. T. Jr. 2006, "Social support, gender, and inmate adjustment to prison life: Insights from a national sample". *The Prison Journal* 86, 32-55. <https://doi.org/10.1177/0032885505283876>
- Katsiyannis A., Ryan J., Zhang D. & Spann A. 2008, "Juvenile delinquency and recidivism: The impact of academic achievement". *Reading & Writing Quarterly* 24, 177-196.
- Kim J. W., Lee H. & Lee K. 2013, "Influence of temperament and character on resilience". *Comprehensive*

- Psychiatry* 54, 1105-1110. <http://dx.doi.org/10.1016/j.comppsy.2013.05.005>
- Kına D. 2019, *23 yaş üstü bireylerde travma sonrası büyüme düzeyinin travmatik yaşantı türü, algılanan sosyal destek, dünyaya ilişkin varsayımlar, psikolojik sağlamlık ve ruhsal belirti düzeyi değişkenleri ile yordanması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi.
- Kohler P. D. 1993, "Best practices in transition: Substantiated or implied?". *Career Development for Exceptional Individuals* 16, 107-121.
- Kunuroglu F. & Vural Yüzbaşı D. 2021, "Factors promoting successful aging in Turkish older adults: Self-compassion, psychological resilience, and attitudes towards aging". *Journal of Happiness Studies* 22, 3663-3678. <https://doi.org/10.1007/s10902-021-00388-z>
- Lamond A. J., Depp C. A., Allison M., Langer R., Reichstadt J., Moore D. J., Golshan S., Ganiats T. G. & Jeste D. V. 2008, "Measurement and predictors of resilience among community-dwelling older women". *Journal of Psychiatric Research* 43, 148-154. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2008.03.007>
- Laozi 2001, *Tao Te Ching* (D. C. Lau, Çev.). Penguin Classics.
- Lee D., Lee S. J., Park C. S., Kim B. J., Lee C. S., Cha B., Seo J. Y. & Choi J. W. 2019, "The mediating effect of impulsivity on resilience and depressive symptoms in Korean conscripts". *Psychiatry Investigation* 16, 773-776. <https://doi.org/10.30773/pi.2019.04.02.3>
- Lee H. H. & Cranford J. A. 2008, "Does resilience moderate the associations between parental problem drinking and adolescents' internalizing and externalizing behaviors? A study of Korean adolescents". *Drug and Alcohol Dependence* 96, 213-221.
- Lipsitt L. P. & Demick J. 2012, "Theory and measurement of resilience: Views from development". In M. Ungar (Ed.), *The Social Ecology of Resilience: A Handbook of Theory and Practice*, 43-52. Springer New York. <https://doi.org/10.1007/978-1-4614-0586-3>
- Logan-Greene P., Green S., Nurius P. S. & Longhi D. 2014, "Distinct contributions of adverse childhood experiences and resilience resources: A cohort analysis of adult physical and mental health". *Social Work in Health Care* 53, 776-797. <https://doi.org/10.1080/00981389.2014.944251>
- Mandhouj O., Aubin H.-J., Amirouche A., Perroud N. A. & Huguelet P. 2014, "Spirituality and religion among French prisoners: An effective coping resource?". *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 58, 821-834. <https://doi.org/10.1177/0306624X13491715>
- Markson L., Lösel F., Souza K. & Lanskey C. 2015, "Male prisoners' family relationships and resilience in resettlement". *Criminology & Criminal Justice* 15, 423-441. <https://doi.org/10.1177/1748895814566287>
- Masten A. S. 1994, "Resilience in individual development: Successful adaptation despite risk and adversity". In M. C. Wang & E. W. Gordon (Eds.), *Educational resilience in inner-city America: Challenges and prospects*, 3-25. Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Masten A. S. 2001, "Ordinary magic: Resilience processes in development". *American Psychologist* 56, 227-238. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.56.3.227>
- Masten A. S. 2004, "Regulatory processes, risk, and resilience in adolescent development". *Annals of the New York Academy of Sciences* 1021, 310-319.
- Masten A. S., Best K. M. & Garmezy N. 1990, "Resilience and development: Contributions from the study of children who overcome adversity". *Development and Psychopathology* 2, 425-444. <https://doi.org/10.1017/S0954579400005812>
- Maurović I., Liebenberg L. & Ferić M. 2020, "A review of family resilience: Understanding the concept and operationalization challenges to inform research and practice". *Child Care in Practice* 26, 337-357. <https://doi.org/10.1080/13575279.2020.1792838>
- Morano C. C. 2010, "Resilience and coping with trauma: Does gender make a difference?". *Journal Of Human Behavior In The Social Environment* 20, 553-568. <http://dx.doi.org/10.1080/10911350903275358>
- Moray S. 2019, *20-40 yaş arası bireylerde depresif belirtiler ile ebeveyn kabul-red algısı, psikolojik dayanıklılık ve stresle başa çıkma tarzları arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi.
- Mowbray D. 2011, *Resilience and strengthening resilience in individuals*. UK: Management.

- Murray C. 2003, "Risk factors, protective factors, vulnerability, and resilience". *Remedial and Special Education* 24, 16–26. <https://doi.org/10.1177/074193250302400102>
- Nira A. W., Triharini M. & Nastiti A. A. 2020, "Factors Associated with The Resilience of Breast Cancer Patients Undergoing Chemotherapy". *Pedimaternurs. J.* 6, 89-99. <https://doi.org/10.20473/pmnj.v6i2.19478>
- Özbek E. & Aydoğan M. 2024, "Investigation of reflections of reformer Pilates exercises on the life quality of women with disc herniation". *Advances in Health and Exercise* 4, 63-68.
- Palmer N. 1997, "Resilience in adult children of alcoholics: A nonpathological approach to social work practice". *Health & Social Work* 22, 201–209.
- Patterson J. M. 2002, "Integrating family resilience and family stress theory". *Journal of Marriage and Family* 64, 349–360. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2002.00349.x>
- Perişan N. 2018, *Kaygı, psikolojik dayanıklılık ve başa çıkma yolları arasındaki ilişki: Üst bilişin aracı rolü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Yeterlik Tezi, Maltepe Üniversitesi.
- Peterson S. J. & Bredow T. 2013, *Middle Range Theories: application to nursing research* 3rd edn. L. W. & Wilkins, Philadelphia New York: Wolters Kluwer Health.
- Pollock J. M. 2002, *Women, crime, and prison*. Belmont, CA: Wadsworth.
- Rahat E. 2014, *Benlik kurgusu, sosyal destek, başa çıkma stilleri ve yılmazlığın üniversite yaşamına uyumu yordama güçlerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
- Ran H., Fang D., Che Y., Donald A. R., Peng J., Chen L., Wang S. & Xiao Y. 2022, "Resilience mediates the association between impulsivity and self-harm in Chinese adolescents". *Journal of Affective Disorders* 300, 34–40. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2021.12.096>
- Rao G. P., Koneru A., Nebhineni N. & Mishra K. K. 2024, "Developing resilience and harnessing emotional intelligence". *Indian Journal of Psychiatry* 66, 255-261. https://doi.org/10.4103/indianjpsychiatry.indianjpsychiatry_601_23
- Ravanoglu A. 2018, *Ceza infaz kurumlarındaki mahkumlarda algılanan sosyal desteğin kurumdaki uyum ve ruhsal durum ile ilişkisinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi.
- Rew L., Taylor-Seehafer M., Thomas N. Y. & Yockey R. D. 2001, "Correlates of resilience in homeless adolescents". *Journal of Nursing Scholarship* 33, 33-40.
- Rutter M. 1987, "Psychosocial resilience and protective mechanisms". *American Journal of Orthopsychiatry* 57, 316-331. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1987.tb03541.x>
- Rutter M., Giller H. & Hagell A. 2001, *Antisocial behavior by young people*. Cambridge University Press.
- Sağ B. 2016, *Erken dönem uyumsuz şemalar ve pozitif algının, psikolojik dayanıklılık, depresyon ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi.
- Sakarya D. & Güneş C. 2013, "Van Depremi sonrasında travma sonrası stres bozukluğu belirtilerinin psikolojik dayanıklılık ile ilişkisi". *Kriz Dergisi* 21, 25-32. https://doi.org/10.1501/Kriz_0000000335
- Sakız H. & Aftab R. 2019, "Academic achievement and its relationships with psychological resilience and socio-demographic characteristics". *International Journal of School & Educational Psychology* 7, 263-273. <https://doi.org/10.1080/21683603.2018.1446372>
- Sari G. D. P. A., Kurniadi P., Muslimah S., Kaloeti D. V. S. & Sakti H. 2022, "The role of social support and resilience in prison inmates: Literature study". *Proceedings of International Conference on Psychological Studies (ICPSYCHE)* 3. <https://proceeding.internationaljournallabs.com/index.php/picis/article/view/69>
- Saruç S. 2013, *Kadın hükümlüler: Cezaevi yaşantısı ve tahliye sonrası gereksinimler*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi.
- Schulz P. & Park J. 2023, "Understanding resilience: Investigating the relationship between risk factors, resilience, and psychological well-being". *Academic Leadership Journal in Student Research* 6.
- Scott C. K., Grella C. E., Dennis M. L. & Funk R. R. 2014, "Predictors of recidivism over 3 years among substance-using women released from jail". *Criminal Justice and Behavior* 41, 1257–1289. doi:10.1177/0093854814546894
- Sellars J. 2006, *Stoicism*. University of California Press.
- Skowroński B. & Talik E. 2020, "Resilience and quality of life among people serving prison sentences in

- penitentiary institutions: The mediating role of social support". *International Journal of Social Research* 4, 44.
- Skowroński B. & Talik E. 2021, "Quality of life and its correlates in people serving prison sentences in penitentiary institutions". *International Journal of Environmental Research and Public Health* 18, 1655.
- Skowroński B. & Talik E. 2023, "Factors related to personal quality of life in prison inmates". *International Journal of Occupational Medicine and Environmental Health* 36, 291–302.
- Southwick S. M. & Charney D. S. 2012, *Resilience: The science of mastering life's greatest challenges*. Cambridge University Press.
- Southwick S. M., Bonanno G. A., Masten A. S., Panter-Brick C. & Yehuda R. 2014, "Resilience definitions, theory, and challenges: Interdisciplinary perspectives". *European Journal of Psychotraumatology* 5, 25338. <https://doi.org/10.3402/ejpt.v5.25338>
- Sygit-Kowalkowska E., Szrajda J., Weber-Rajek M., Porząyński K. & Ziółkowski M. 2017, "Resilience as a predictor of mental health of incarcerated women". *Psychiatria Polska* 51, 549–560. <https://doi.org/10.12740/PP/OnlineFirst/62617>
- Tejeda D. & Turner H. 2016, *The correlation between education and incarceration among Black males*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, California State University.
- Terzi Ş. 2005, *Öznel iyi olmaya ilişkin psikolojik dayanıklılık modeli*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Tsigkaropoulou E., Douzenis A., Tsitas N., Ferentinos P., Liappas I. & Michopoulos I. 2018, "Greek version of the Connor-Davidson Resilience Scale: Psychometric properties in a sample of 546 subjects". *In Vivo* 32, 1629–1634. <https://doi.org/10.21873/invivo.11424>
- Ülker Tümlü G. & Reçepoğlu E. 2013, "Üniversite akademik personelinin psikolojik dayanıklılık ve yaşam doyumu arasındaki ilişki". *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 3, 205–213.
- Ungar M. 2012, "Social ecologies and their contribution to resilience". In M. Ungar (Ed.), *The Social Ecology of Resilience: A Handbook of Theory and Practice*, 1–463. Springer New York.
- Varıcıer Ş. E. 2019, *Yetişkin psikolojik sağlamlığı üzerine bir inceleme: Algılanan ebeveyn tutumu, kontrol odağı, algılanan sosyal destek ve stresle başa çıkma stilleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İbn Haldun Üniversitesi.
- Wagnild G. M. & Young H. M. 1993, "Development and psychometric evaluation of the Resilience Scale". *Journal of Nursing Measurement* 1, 165–178.
- Wallace K. A., Bisconti T. L. & Bergeman C. S. 2001, "The mediational effect of hardiness on social support and optimal outcomes in later life". *Basic and Applied Social Psychology* 23, 267–276. https://doi.org/10.1207/S15324834BASP2304_3
- Walsh F. 2016, "Family resilience: A developmental systems framework". *European Journal of Developmental Psychology* 13, 313–324. <https://doi.org/10.1080/17405629.2016.1154035>
- Werner E. E. & Smith R. S. 1982, *Vulnerable but invincible: A longitudinal study of resilient children and youth*. McGraw-Hill.
- Wexler J., Pyle N., Flower A., Williams J. & Cole H. 2014, "A synthesis of academic interventions for incarcerated adolescents". *Review of Educational Research* 84, 3–46.
- Windle G., Bennett K. M. & Noyes J. 2011, "A Methodological Review of Resilience Measurement Scales". *Health and Quality of Life Outcomes* 9, 8. <https://doi.org/10.1186/1477-7525-9-8>
- Wolfe T. & Ray S. 2015, "The role of event centrality, coping and social support in resilience and posttraumatic growth among women and men". *International Journal of Mental Health Promotion* 17, 78–96. <https://doi.org/10.1080/13642529.2015.1008799>
- Wolff N. & Caravaca Sánchez F. 2019, "Associations among psychological distress, adverse childhood experiences, social support, and resilience in incarcerated men". *Criminal Justice and Behavior* 46, 1630–1649.
- Wu Z., Liu Y., Li X. & Li X. 2016, "Resilience and associated factors among mainland Chinese women newly diagnosed with breast cancer". *PLOS ONE* 11, e0167976. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0167976>
- Xu J. & Ou L. 2014, "Resilience and quality of life among Wenchuan earthquake survivors: The mediating role of social support". *Public Health* 128, 430–437. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2014.03.002>

- Yağbasanlar O. & Öncü H. 2018, "Kavramsal Bir Bakış: Psikolojik Dayanıklılık". *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi* 7, 2.
- Yalım D. 2007, *First year college adjustment: The role of coping, ego-resiliency, optimism and gender*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi.
- Yıldız Ö. 2019, *Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası almış hükümlülerde başetme mekanizmaları ve psikolojik dayanıklılığın incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi.
- Yu X., Lau J. T. F., Mak W. W. S., Zhang J. & Lui W. S. 2011, "Factor structure and psychometric properties of the Connor-Davidson Resilience Scale among Chinese adolescents". *Comprehensive Psychiatry* 52, 218-224. <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2010.05.010>
- Zhang H., Zhao Q., Cao P. & Ren G. 2017, "Resilience and quality of life: Exploring the mediator role of social support in patients with breast cancer". *Medical Science Monitor* 23, 5969–5979. <https://doi.org/10.12659/msm.907730>